

Teisingumo link

LGBT teisių Lietuvoje ir
Europoje vadovas

2011

EQUALJUS

www.equal-jus.eu

Teisingumo link – LGBT teisių

Europoje

Šis projektas iš dalies finansuojamas Europos Komisijos pagal programą „Pagrindinės teisės ir pilietybė 2007 – 2013“.

Šis leidinys atspindi tik autorių požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kurią jame pateiktos informacijos interpretaciją.

Teisingumo link – LGBT teisių Lietuvoje ir Europoje vadovas, 2011

Autoriai: **Alexander Schuster, Matthieu Chaimbault, Greg Czarnecki, Jacques Lizé, Fabrizio Paloni, Eduardas Platovas, Sigita Rukšėnaitė, Linas Juozulynas**

Išversta pagal asociacijos LGL užsakymą.

Grafinis dizainas: **Hg blu - Italy**

Spausdino: **Grafis – Varšuva, Lenkija**

EQUAL JUS – Europinio teisinės paramos lesbietėms, gėjams, biseksualams ir transseksualams (LGBT) tinklo EQUAL JUS tikslas – kovoti su homofobija ir transfobija, siekiant didesnio žmonių suvokimo, kad Europos Sąjungos pilietybė apima naują pagrindinių teisių gynimo dimensiją ir reikalauja visų asmenų socialinės aprėpties ir dalyvavimo. Šio projekto tikslas – sukurti atvirą teisininkų tinklą ir suteikti mokymo bei konsultavimosi priemonių, pavyzdžiui, leidinių, informacinių biuletenių ir duomenų bazę. Daugiau informacijos rasite adresu www.equal-jus.eu.

Šis leidinys yra projekto EQUAL JUS dalis. Čia rasite informacijos apie teisines priemones, padėsiančias jums užsitikrinti savo, kaip homoseksualaus, biseksualaus ar transseksualaus asmens pilietines teises Europos Sąjungoje.

Išankstinės nuostatos, stereotipai ir homofobija neigiamai veikia homoseksualių, biseksualių ir transseksualių Europos Sąjungos piliečių orumo ir teisių pripažinimą dėl jų seksualinės orientacijos ir lyties tapatybės bei išraiškos. Nepaisant aiškių ES principų ir valstybėms narėms privalomos 2009 m. gruodžio 1 d. Nicos chartijos nuostatų, ne visos ES valstybės narės įgyvendino priemones, pagal kurias reikalaujama pašalinti neteisėtus skirtumus, grįstus seksualine orientacija. Dažnai ši socialinė ir geografinė nelygybė atrodo sunkiai įveikiama. Homofobinės nuostatos ir diskriminacija pasireiškia ir viešame, ir privačiame gyvenime: darbovietėse, mokyklose, šeimose, tarp draugų, socialinėse

grupėse, taip pat viešajame valdymo sektoriuje ir politinėje arenoje.

Projektas EQUAL JUS – europinis teisinės paramos LGBT asmenims tinklas – iš dalies finansuojamas ES Komisijos pagal programą „Pagrindinės teisės ir pilietybė 2007–2013 m.“. Projektu siekiama kovoti su homofobija ir transfobija pereinant nuo bendros pagrindinių teisių, kaip jas pripažįsta ES, analizės ir siekiant didesnio žmonių suvokimo bei informavimo apie tai, jog ES pilietybė apima naują pagrindinių teisių gynimo dimensiją ir reikalauja visų asmenų socialinės aprėpties ir dalyvavimo.

Kadangi leidinys yra projekto EQUAL JUS dalis, jo tikslas – skleisti svarbią informaciją apie tai, ką reiškia būti homoseksualiu, biseksualiu ar transseksualiu Europos piliečiu. Žmogaus

teisės ir lygybė yra svarbiausios dvidešimt pirmojo amžiaus Europos vertybės, taigi būti Europos Sąjungos piliečiu reiškia, kad su juo turi būti elgiamasi vienodai, nepriklausomai nuo seksualinės orientacijos ir lyties tapatybės bei išraiškos. Šioms vertybėms daro žalą socialiniai, kultūriniai ir teisiniai veiksniai ir, deja, daugelis homoseksualių, biseksualių ir transseksualių europiečių vis dar susiduria su nelygybe ir homofobija. Tačiau nereikia pamiršti, kad LGBT turi teisę naudotis ES ir nacionalinėmis teisinėmis priemonėmis savo teisėms bei lygybei užtikrinti ir kovoti su homofobija. Leidinio tikslas – pristatyti šias priemones, paaiškinti, kaip jos veikia, ir paskatinti LGBT pasinaudoti jomis savo teisėms užtikrinti – tik visi kartu galime pasiekti teigiamų perversmų.

Visi esame Europos piliečiai.

Europos Sąjungoje yra daugybė mažumų grupių, tarp jų LGBT, o svarbiausias Europos teisės principas – visų piliečių lygybė.

1992 m. Europos Sąjungos sutartyje (Mastrichto sutartyje) buvo įtvirtinta ir apibrėžta Europos Sąjungos pilietybės sąvoka: „Įvedama Sąjungos pilietybė. Kiekvienas asmuo, turintis valstybės narės pilietybę, yra Sąjungos pilietis.“ Pagal Europos Sąjungos sutartį Europos Sąjunga yra šalių organizacija, pagrįsta tokiomis vertybėmis kaip žmogaus orumas, laisvė, demokratija, lygybė, teisinė valstybė ir pagarba žmogaus teisėms, įskaitant tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises. ES, kaip bendrija, nusprendė dideliu mastu spręsti problemas, susijusias su žmogaus teisėmis. Taigi pagrindinės visų žmonių, gyvenančių ES teritorijoje, teisės yra laikomos visuotinėmis, o tai reiškia, kad visi turi teisę jomis naudotis vienodai, įskaitant homoseksualius, biseksualius ir transseksualius asmenis.

Europos Sąjunga siekia užtikrinti šias teises ir savo viduje, t. y. 27 valstybėse narėse, ir santykiuose su šalimis, kurios nėra ES narės.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismą sudaro trys teismai. Teisingumo Teismas (ETT) yra aukščiausias ES teismas ir jo ES teisės aiškinimas priivalomas visoms valstybėms narėms ir jų vyriausybėms. Teisingumo Teismas pagrindinių teisių

Visi esame Europos piliečiai ir visi lygūs prieš įstatymus.

gynimą laiko bendru ES teisės principu ir atlieka pagrindinę funkciją formuojant Europos Sąjungos žmogaus teisių politiką.

Europos žmogaus teisių konvencija (EŽTK) yra visiškai atskiros nuo ES institucijos – Europos Tarybos – konvencija, tačiau visos ES valstybės narės yra Europos Tarybos narės ir visos pasirašė Konvenciją. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, prie EŽTK nusprendė prisidėti ir Europos Sąjunga, ji

tapo teisėta Konvencijos šalimi. Tai reiškia, kad Europos piliečiai gali teikti Europos Žmogaus Teisių Teismui ieškinį prieš Europos Sąjungą. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) įsteigtas 1959 metais EŽTK klausimams spręsti. Jo būstinė įsikūrusi Strasbūre, Prancūzijoje. Šis tarptautinis teismas sprendžia klausimus, susijusius su EŽTK įtvirtintomis pilietinėmis ir politinėmis teisėmis, siekdamas Europoje įgyvendinti teisinę valstybę ir demokratiją. Teismo pareiga – užtikrinti, kad aštuonių šimtų milijonų europiečių žmogaus teisės būtų gerbiamos visose 47 Europos Tarybos valstybėse narėse, patvirtinusiame Konvenciją. Fiziniai asmenys į šį teismą gali kreiptis tiesiogiai. Jis yra priėmęs daugiau kaip 10 000 sprendimų, iš kurių didelė dalis susiję su LGBT teisėmis.

Visi esame Europos piliečiai ir visi lygūs prieš įstatymus. Diskriminacija pagal ES teisę neleistina, nes ši teisė pagrįsta tokiomis vertybėmis kaip orumas, laisvė, demokratija ir lygybė. Bet kuris Europos pilietis Europos Žmogaus Teisių Teisme gali iškelti bylą dėl diskriminacijos savo šalies vyriausybei, taip pat ES valdžios institucijoms.

Skirtingi ir lygūs

Pagrindinės teisės, kuriomis naudojasi LGBT, apima daugybę kasdienio gyvenimo aspektų. Teisė į vienodą požiūrį yra tik viena iš jų.

Žmogaus teisės įtvirtintos daugybėje oficialių dokumentų (tokių kaip Amsterdamo sutartis), kuriuose teisiškai reikalaujama, kad jūsų teisės būtų ginamos Europos Sąjungoje. Juos papildė ES pagrindinių teisių chartija, kurios tikslas – sujungti žmogui suteiktas teises, įtvirtintas įvairiuose teisės aktuose ir teismų praktikoje. Teisiškai įpareigojame ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnyje nustatomas bendras diskriminacijos draudimas, įskaitant diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos. Vis dėlto dar daug lesbiečių, gėjų ir biseksualių (LGB) asmenų visoje Europos Sąjungoje atvirai nekalba apie savo seksualinę orientaciją, nes dažniausiai baiminasi neigiamo kultūrinio požiūrio į homoseksualumą ir plačiojoje visuomenėje įsišaknijusių išankstinių nuostatų.

Pagrindinių teisių agentūros (FRA) tyrimas atskleidė pažangą, kurią padarė kelios valstybės narės LGB teisinės apsaugos nuo diskriminacijos srityje. Tačiau daugybė europiečių yra tvirtai įsitikinę, kad **būtinai nauji ES teisės aktai, draudžiantys diskriminaciją, įskaitant diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos, ne tik užimtumo, bet ir kitose srityse.** Vienoda apsauga nuo diskriminacijos visose gyvenimo

Jeigu esate tos pačios lyties pora, Europoje galite patirti nevienodą elgesį, kiek tai susiję su judėjimo laisve ir šeimos susijungimu.

srityse visoje Europos Sąjungoje užtikrins laisvą piliečių ir darbuotojų judėjimą, o nevienoda apsauga gali pastūmėti LGBT vykti tik į tas valstybes nares, kuriose jie traktuojami vienodai.

Vos kelios ES valstybės narės pakeitė savo įstatymus ir praktiką, kad supaprastintų **lyties keitimo procedūrų prieinamumą transseksualams.** Kai kuriose šalyse po lyties pakeitimo arba ketinant tai padaryti vis dar problemiška pasikeisti oficialiuose dokumentuose registruotą pavardę arba lytį.

Daugelyje valstybių narių galima naudotis susirinkimų ir išraiškos laisve, taip pat apsauga nuo smurto, paskatinto išankstinių nuostatų,

homofobijos ar transfobijos. Lenkijoje, Rumunijoje ir Bulgarijoje pirmą kartą sėkmingai surengtos LGBT eitynės. Tačiau įvairiuose Europos miestuose taikomi apribojimai viešiemis LGBT renginiams vis dar rodo visuomenės nepalankumą seksualinėms ir lytinėms mažumoms. Jeigu esate tos pačios lyties pora, Europoje galite susidurti su nevienodu traktavimu, turint omenyje judėjimo laisvę ir šeimos susijungimą. Jūsų gali teisiškai nepripažinti šeimos nariu. O dėl prieglobsčio teisės, Austrija, Prancūzija, Vengrija, Airija, Liuksemburgas, Portugalija ir Ispanija neseniai suteikė vienodą apsaugą tos pačios lyties poroms. Kelios valstybės narės pripažįsta tik skirtingos lyties asmenų santuokas. Jos gali nepripažinti jūsų partnerystės arba santuokos, sudarytos užsienyje. Kaip rodo naujausias „Eurobarometro“ tyrimas, dauguma europiečių nepritaria tos pačios lyties porų santuokoms ir įvaikinimui. Dėl LGBT reikalingos didelės permainos Europoje, ypač kalbant apie įstatymus, užtikrinančius abipusį šeiminės padėties dokumentų pripažinimą (pavyzdžiui, dėl pavardės keitimo ar įvaikinimo), nes Europos Sąjungoje LGBT šeimoms tai yra opi problema. Kasmet Europos Sąjungoje prieglobsčio pasiprašo daugybė LGBT. Tačiau valstybėse narėse LGBT pabėgėliams taikomos nevienodos taisyklės. Europoje reikalingas bendras požiūris į šių problemų sprendimą. Keliose valstybėse narėse teisių gynimo grupės

ir vyriausybės ėmėsi aktyvių priemonių švietimui ir diskusijoms apie LGBT problemas paskatinti, siekdamos kovoti su neigiamu požiūriu į homoseksualumą ir LGBT.

Reikalingi nauji ES teisės aktai, draudžiantys diskriminaciją, įskaitant diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos, ne tik užimtumo, bet ir kitose srityse. Vienoda apsauga nuo diskriminacijos visoje Europos Sąjungoje užtikrins laisvą piliečių ir darbuotojų judėjimą.

Jeigu esate tos pačios lyties pora, Europoje galite patirti nevienodą elgesį, kiek tai susiję su judėjimo laisve ir šeimos susijungimu.

Ar tai tikrai veiksminga?

Europos Sąjungos teisėje numatomos įvairios teisinės priemonės, draudžiančios diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos ir lyties tapatybės.

Europos žmogaus teisių konvencija (EŽTK) yra svarbi LGBT teisių tarptautinės teisinės apsaugos priemonė. EŽTK – tai tarptautinė sutartis, pagal kurią Europos Tarybos valstybės narės įsipareigoja užtikrinti pagrindines pilietines ir politines teises ne tik savo piliečiams, bet ir visiems kitiems jų jurisdikcijai priklausančioms asmenims. EŽTK 14 straipsnyje teigiama: „Naudojimas šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais.“ Nors šioje tarptautinėje sutartyje seksualinė orientacija konkrečiai nėra paminėta, Europos Žmogaus Teisių Teismo priimta praktika aiškiai tvirtina, kad diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ir lyties tapatybės yra draudžiama ir šalintina.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje išdėstytos visos asmeninės, pilietinės, politinės, ekonominės ir socialinės asmenų, gyvenančių Europos Sąjungos teritorijoje, teisės. 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Li-

sabonos sutarčiai, Chartija Europos Sąjungoje tapo teisiškai įpareigojančiu dokumentu. Tai reiškia, kad ES institucijos privalo gerbti Chartijoje įtvirtintas teises. Chartija galioja ir valstybėms narėms, bet tik tuomet, kai jos įgyvendina Sąjungos teisę. Chartija Europos Sąjungai nesuteikiamas bendras įgaliojimas kištis sprendžiant pagrindinių teisių klau-

mus ir neišplečiama Europos Sąjungos kompetencijos sritis. Kiekviena valstybė narė turi savo nusistovėjusią teisių gynimo sistemą, kurią užtikrina nacionalinė konstitucija ir teismai. Jeigu piliečiai mano, kad nacionalinės valdžios institucijos pažeidžia jų teises, jie gali nacionaliniame teisme iškelti bylą arba iš pradžių kreiptis pagalbos į nacionalinį ombudsmeną.

Visoje Europoje pasitaiko diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos atvejų darbo vietoje. Jūs, kaip Europos pilietis, turėtumėte žinoti, kad esate ginamas **Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus**. Šios direktyvos tikslas – nustatyti kovos su diskriminacija dėl religijos, įsitikinimų, amžiaus ir seksualinės orientacijos bendruosius pagrindus. Direktyva taikoma ir privataus, ir viešojo sektoriaus darbuotojams ir galioja visų tipų darbo susitarimams – ar tai būtų darbas visu, ar puse etato arba darbas pagal sutartį. Direktyva draudžia ir tiesioginę, ir netiesioginę diskriminaciją ir paaiškina priekabiavimo sąvoką. Be to, ji draudžia darbdaviams iš kitų reikalauti diskriminuoti asmenis. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, samdinių ieškantis asmuo neturi teisės prašyti įdarbinimo agentūrą ieškoti jam kandidatų taikant diskriminacinius metodus. Direktyva iš valstybių narių reikalauja suteikti teisių gynimo priemones tiems

asmenims, kurie mano esą nukentėję nuo diskriminacijos. Tokiems asmenims gali būti pasiūlyta pasinaudoti civilinėmis arba administracinėmis procedūromis, tarp jų – susitarkymo procedūra. Asmenį, iškėlusį darbdaviui bylą dėl patirtos diskriminacijos, gina būtent ši Direktyva, draudžianti vadinamąjį persekiojimą. Vadinasi, darbdavys negali diskriminuoti darbuotojo dėl to, kad šis anksčiau yra su juo bylinėjęs. Be to, jums, kaip nuo diskriminacijos nukentėjusiam asmeniui, Direktyva palanki ir ta prasme, kad įrodinėjimo

pareiga tenka diskriminacija kaltinamam asmeniui. Taigi jūsų darbdavys turės įrodyti, kad traktavo jus teisingai.

Pagal ES teisę transseksualių asmenų diskriminavimas yra laikomas viena iš diskriminacijos dėl lyties formų. Šis principas buvo įtvirtintas 1996 m. Europos Teisingumo Teismo byloje *P. prieš S. ir Kornvalio grafystės tarybą*, kurioje nuspręsta, kad lytį keičiančio arba pakeitusio asmens atleidimas iš darbo yra neteisėtas diskriminavimas dėl lyties. Be to, Europos Sąjungoje veikia tei-

sinė sistema, ginanti darbuotojus, diskriminuojamus dėl lyties tapatybės. Direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje, privaloma visoms ES valstybėms narėms, draudžia transseksualių asmenų diskriminavimą.

Ir tai dar ne viskas. Daugybę teisinių kovos su diskriminacija priemonių yra priėmusios ir kitos tarptautinės organizacijos, tokios kaip Jungtinės Tautos ir Europos

Taryba. Europos Sąjungos teisė jau aprėpia ir kitas sritis, ne vien užimtumo. Pavyzdžiui, pagal Direktyvą 2010/13/ES audiovizualiniai komerciniai pranešimai negali diskriminuoti arba skatinti jokios diskriminacijos dėl lyties ar seksualinės orientacijos.

ES teisė aiškiai nusako: JŪSŲ negalima diskriminuoti! Išvengti diskriminacijos ir pasijusti saugiems JŪMS padės įvairios teisinės priemonės.

Dedama daug pastangų siekiant didinti informuotumą apie transseksualių asmenų teises. Šiuo metu transseksualius asmenis gina dabartiniai lyčių lygybės įstatymai, draudžiantys diskriminaciją dėl lyties.

Vienodo požiūrio garantijos

ES yra įgyvendinusi daugybę programų, skirtų visų valstybių narių piliečių pagrindinėms teisėms užtikrinti.

Aktyviausia šioje srityje Europos Sąjungos organizacija yra Pagrindinių teisių agentūra (FRA). Tai Vienoje įsikūrusi patariamoji institucija. FRA teikia Europos Sąjungai informaciją apie situaciją, remdamasi diskriminacijos faktais. Viena iš pirmųjų šios agentūros iniciatyvų – labai išsami teisinė ir socialinė ataskaita apie LGBT padėtį visose ES šalyse

Be to, ES remia daugybę socialinių programų, tokių kaip Bendrijos užimtumo ir socialinio solidarumo programa PROGRESS, pagal kurias skiriama lėšų kovai su diskriminacija per įvairią veiklą, padedančią kovoti su rasizmu ir ksenofobija Europos Sąjungoje. Be šių klausimų, didelė dalis biudžeto skiriama kovai su kitų rūšių diskriminacija.

Kaip lygybės principu pagrįsta institucija, 1992 m. Maastrichto sutartimi ES institucijoms buvo įsteigta Europos ombudsmeno pareigybė. Jo nuolatinė būstinė įsikūrusi Strasbūre. ES ombudsmeną penkeriems metams renka Europos Parlamentas, pagrindinė jo pareiga – tirti Europos piliečių ir kitų asmenų, gyvenančių ES teritorijoje, skundus ir atlikti ES institucijų, išskyrus Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, patikrinimus.

Vienas iš svarbiausių Europos Tarybos tikslų – ginti žmogaus teises, vadinasi, ir LGBT teises

Europos Parlamentas yra demokratiškai išrinkta institucija, leidžianti ES įstatymus ir atstovaujanti visų Europos piliečių interesams. Europos Parlamento sudėtyje yra daug specialių komisijų, sprendžiančių žmogaus teisių klausimus ir svarstančių Europos piliečių ir visų ES mažumų grupių pateiktas peticijas. Ypač svarbi Europos Parlamento LGBT teisių grupė. Tai neoficiali Europos Parlamento narių grupė, ginanti LGBT teises. Ši grupė reiškia teigiamą poziciją LGBT klau-

simais, kai rengia ataskaitų projektus ar pataisas, balsuoja Parlamente arba sprendžia rinkėjų reikalus. Ji padeda fiziniams asmenims ir organizacijoms orientuotis Europos Parlamente, kai ieškoma paramos. Kartu su Europos Sąjungos Taryba Europos Parlamentas yra pagrindinė įstatymų leidimo institucija, sprendžianti svarbiausius teisinius klausimus, susijusius su Europos Bendrija. Europos Komisija yra nepriklausoma institucija, įsteigta Europos Sąjungoje siekiant stiprinti ES teisę ir užtikrinti, kad valstybės narės visapusiškai įgyvendintų ES įstatymus, tarp jų kovos su diskriminacija direktyvas, ginančias socialinių mažumų, pavyzdžiui, LGBT, teises. Kiekvienas pilietis turi teisę įteikti Komisijai atskirą skundą ir atkreipti jos dėmesį į galimus pažeidimus.

Europos Taryba vienija 47 Europos šalis nuo Azerbaidžano iki Islandijos, nuo Turkijos iki Rusijos. Ji propaguoja tolerantiškos ir civilizuotos visuomenės idėją, kuri būtina Europos stabilumui, ekonomikos augimui ir socialinei sanglaudai užtikrinti. Vienas iš svarbiausių Europos Tarybos tikslų – ginti žmogaus teises, vadinasi, ir LGBT teises. Visos ES valstybės narės yra Europos Tarybos, kuri yra pagrįsta Europos žmogaus teisių konvencija, narės.

Bylos dėl LGBT teisių

Teismų praktika yra tvirčiausia teisinė priemonė, padedanti užtikrinti LGBT teises.

Pasiekti, kad būtų pakeista teisė LGBT teisių srityje, dažnai būna sunku. Teismo praktika paprastai yra pagrindinė ir veiksmingiausia priemonė, padedanti įgyvendinti teisės pakeitimus. Teismo praktikos svarbą įrodo Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Teisingumo Teismo sprendimai. Europos žmogaus teisių gynimo sistema, ypač aktuali LGBT teisėms, labai pasikeitė per laikotarpį nuo pirmųjų bylų iki dabar.

Dar prieš priimdamas sprendimus dėl tos pačios lyties porų, Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą konstatavo, kad tvirtas dviejų suaugusių asmenų, gyvenančių kartu (pageidautina) ir turinčių (arba neturinčių) vaikų, *de facto* ryšys yra šeimos saitai, kuriuos gina Konvencijos 8 straipsnis. Buvo priimtas ne vienas sprendimas, kuriame tvirtinama, kad nesusituokusios poros, savo noru nusprendusios neregistruoti sąjungos, negali tikėtis tokio pat pirmumo, kokį valstybė suteikia įteisintų santykių partneriams (*Shackell prieš Jungtinę Karalystę*).

Iki 2008 m. Europos Teisingumo Teismas ne kartą pareiškė nuomonę, kad tos pačios lyties partnerių padėties negalima prilyginti sutuoktinių padėčiai, net jeigu valstybė ir suteikia jiems galimybę

Tos pačios lyties poros turi tokią pat teisę į šeiminių gyvenimą kaip ir skirtingos lyties poros.

įregistruoti sąjungą. Taigi skirtingas tos pačios lyties ir skirtingų lyčių porų traktavimas užimtumo srityje nebuvo laikomas bendro vienodo požiūrio principo pažeidimu. Kitokį sprendimą, panaikinusį ankstesnius, Europos Teisingumo Teismas priėmė garsiojoje 2008 m. byloje *Maruko prieš Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*.

Europos Žmogaus Teisių Teismas nagrinėjo daugybę bylų, susijusių su LGB diskriminavimo problemomis. Europos Žmogaus Teisių Teismui pa-

teikti du Jungtinės Karalystės piliečių ieškiniai – *Smith ir Grady prieš Jungtinę Karalystę* ir *Lustig-Prean ir Beckett prieš Jungtinę Karalystę* – buvo patenkinti ir tai paskatino keisti nacionalinę teisę.

Byloje *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę* lyties tapatybė buvo pripažinta viena iš intymiausių žmogaus asmeninio gyvenimo sričių. Bylose *Rees prieš Jungtinę Karalystę* ir *Cossey prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT pareiškė, kad valstybė transseksualaus asmens gimimo liudijime neprivalo nurodyti pageidaujamos lyties. Tačiau byloje B. prieš Prancūziją ieškovo naudai buvo priimtas sprendimas, kad valstybė turėtų leisti transseksualiam asmeniui pakeisti kasdienio naudojimo dokumentus (asmens tapatybės kortelę, vairuotojo pažymėjimą) ir juose nurodyti pakeistą lytį. Ir galiausiai byloje *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT pripažino, kad asmuo turi teisę į jo tikrosios lyties tapatybės pripažinimą ir teisę pasikeisti dokumentus.

Toliau nuodugniau paanalizuosime septynias svarbiausias LGBT teisių bylas. Jos tikrai pakeitė LGBT gyvenimą Europoje.

Byloje *Schalk ir Kopf prieš Austriją* buvo priimtas sprendimas, kad EŽTK 12 straipsnis kartu su 14 straipsniu pažeisti nebuvo, tačiau du gėjai arba dvi lesbietės, gyvenantys drauge, bet neturintys vaikų, gyvena šeiminių gyvenimą, kurį gina Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis. Europos Žmogaus Teisių Teismas šiuo sprendimu pabrėžė, kad tos pačios lyties poros turi tokią pat

teisę į šeiminių gyvenimą kaip ir skirtingos lyties poros. Kartu dauguma teisėjų davė suprasti, kad nors Teismas ir išreiškia tvirtą nuomonę prieš gėjų ir lesbiečių diskriminavimą, jis nereikalauja iš nacionalinių įstatymų leidžiamųjų organų numatyti tos pačios lyties porų civilinę partnerystę arba civilines santuokas.

Tos pačios lyties poros turi tokią pat teisę į šeiminių gyvenimą kaip ir skirtingos lyties poros.

Kitokį sprendimą negu ankstesni Europos Teisingumo Teismas priėmė 2008 m. byloje *Maruko prieš Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*. P. Maruko su partneriu buvo sudarę registruotą partnerystę. Partneriui mirus, Vokietijos teatrų pensijų fondas *Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* (Vddb) atsisakė p. Maruko išmokėti našlystės pensiją, nes šios pensijos mokamos tik susituokusiems partneriams. P. Maruko padavė Vddb į teismą. Bavarijos administracinis teismas (Miunchenas) bylą perdavė Europos Teisingumo Teismui interpretuoti pagal ES kovos su diskriminacija direktyvą. Europos Teisingumo Teismas nusprendė, kad p. Maruko tiesiogiai patyrė diskriminaciją. Teisėjai pabrėžė, kad pagal Europos Sąjungos teisę, jeigu valstybė leidžia tos pačios lyties partneriams sudaryti registruotą partnerystę, atsisakymas skirti išmokas, priklausančias susituokusioms poroms, yra diskriminuojantis ir pažeidžia nediskriminavimo teisę.

Jeigu valstybė leidžia tos pačios lyties partneriams sudaryti registruotą partnerystę, atsisakymas skirti išmokas, priklausančias situokusioms poroms, yra diskriminuojantis ir pažeidžia nediskriminavimo teisę.

Bylą *Baczkowski ir kiti prieš Lenkiją* (2007 m.) Europos Žmogaus Teisių Teisme iškėlė fizinių asmenų grupė ir Lygybės fondas, pareiškę, kad buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 11 straipsnis (susirinkimų laisvė), 13 straipsnis (veiksminga teisinė gynyba) ir 14 straipsnis (diskriminacija) kartu su 11 straipsniu, atsisakius suteikti leidimą rengti eitynes, skirtas kovai su homoseksualių asmenų diskriminacija. Teismas pabrėžė aiškų valstybių įsipareigojimą garantuoti asociacijų ir susirinkimų laisvę, ypač mažumų grupėms, nes jos yra labiau pažeidžiamos. Teismas vienbalsiai nusprendė, kad buvo pažeisti Konvencijos 11 ir 13 straipsniai ir 14 straipsnis kartu su 11 straipsniu.

Šis sprendimas sustiprino LGBT bendruomenės teisę protestuoti ir rengti eitynes, taip pat sustiprino kitų grupių teisės į taikius susirinkimus apsaugą.

Dar du LGB diskriminacijos atvejai buvo svarstomi pagal Jungtinės Karalystės piliečių pateiktus ieškinius, kuriuose teismas sprendimą priėmė ieško-

vų naudai, o tai paskatino keisti nacionalinę teisę. Bylose *Smith ir Grady prieš Jungtinę Karalystę* ir *Lustig-Prean ir Beckett prieš Jungtinę Karalystę*, iškeltose 1999 metais, EŽTT konstatavo, kad gėjų ir lesbiečių atleidimas iš kariuomenės dėl seksualinės orientacijos pažeidžia Europos žmogaus teisių konvencijos 12 straipsnį. Šis sprendimas, tuo metu sukėlęs plačias diskusijas, paskatino Jungtinę Karalystę 2000 m. sausį priimti kariuomenės socialinio elgesio kodekso pataisas ir išbraukti nuostatas dėl seksualinės orientacijos.

Pagarba kitiems nėra papildoma privilegija: jeigu esate vienas iš LGBT, tai reiškia, kad jus turi gerbti kaip ir bet kurį kitą asmenį!!

Byloje *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę* Europos Žmogaus Teisių Teismas pirmą kartą konstatavo, kad nėra pateisinamos priežasties uždrausti transseksualiems asmenims pasinaudoti teise į santuoką. Teismo nuomone, būtų nepagrįsta žmogaus teisę susituokti sąlygoti galimybe ar noru turėti vaikų, o žodžius „vyras“ ir „moteris“ vartoti tik žmogaus biologinei lyčiai apibūdinti. Po bylos Christine Goodwin advokatas pasakė: „Teismas konstatavo, kad Vyriausybės pozicija neatitinka dvidešimt pirmojo amžiaus žmogaus orumo ir laisvės principų. Ch. Goodwin pergalė yra svarbus įvykis kelyje į permainas.“

Šiuo teismo sprendimu aiškiai pripažįstama, kad transseksualūs asmenys turi teisę pakeisti lytį gimimo liudijime ir jiems niekas jokiomis aplinkybėmis negali uždrausti pasinaudoti teise į santuoką.

Byloje *Van Kück prieš Vokietiją* Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė, kad termino „medicininė būtinybė“ aiškinimas ir su tuo susijusių faktų įvertinimas, lėmęs atsisakymą daryti operaciją, buvo nepagrįstas. Teismas konstatavo, kad buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis (teisė į privatumą). Byloje *L. prieš Lietuvą* teismas nustatė, kad bylos aplinkybės atskleidė Lietuvos įstatymuose „tam tikrą teisės aktų sistemos spragą lyties keitimo operacijų srityje“, dėl kurios ieškovas privačiame gyvenime patyrė neigiamų išgyvenimų ir kuri užkirto kelią pripažinti jo tikrąją tapatybę.

Teisė į lyties keitimo procedūras buvo priskirta privataus gyvenimo sričiai, kuriai taikomas Europos žmogaus teisių konvencija

Byloje *Richards prieš Valstybės sekretorių darbo ir pensijų klausimams* Europos Teisingumo Teismas nusprendė, kad transseksuali britė patyrė diskriminaciją, nes buvo laikoma vyru ir jai atsi-

sakyta skirti valstybės pensiją. Kai 2002 m. Sarah Richards sulaukė 60-ies, įstatymas dėl lyties pripažinimo nebegaliojo, taigi jai nebuvo galimybės gauti reikiamą pažymą. Moteris kreipėsi dėl valstybės pensijos, bet pensijų fondas atsakė, kad jai reikia sulaukti 65 metų, t. y. standartinio amžiaus, nuo kurio vyrams mokama pensija, tik tada ji gaus pensiją. Europos Teisingumo Teismas priėmė S. Richards palankų sprendimą (S. Richards gimė 1942 metais berniuku). Teismas nusprendė, kad atsisakymas pripažinti moterimi transseksualę, pakeitusią vyro lytį į moters, ir skirti jai pensiją sulaukus 60 metų prieštarauja kelioms ES direktyvoms.

Transseksualų diskriminacija prieštarauja ES teisei!

Vienodas teisingumas visiems

Bendros Europos vertybės ir teisinis saugumas reiškia, kad kiekvienas Europos pilietis gali laisvai mėgautis gyvenimu, nepatirdamas diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos ar lyties tapatybės.

Gerbiamasis Europos pilietis, šiuo metu kovai su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ar lyties tapatybės galima pasitelkti įvairias teises priemones, numatytas tarptautinėje teisėje, Europos teisėje ir nacionaliniuose teisės aktuose. Iš pažiūros jos atrodo painios. Šiame leidinyje pateikėme bendrą informaciją, aprašėme svarbiausias bylas ir aptarėme pagrindinius klausimus, stengdamiesi paprastais žodžiais ir sąvokomis išdėstyti visus teisėtus reikalavimus ir argumentus. Tikimės, kad leidinys pravers, nes čia rasite informacijos apie Europos ir nacionalines teises priemones, padėsiančias užtikrinti jūsų teises, lygybę ir kovoti su homofobija.

Svarbu nepamiršti, kad šioje kovoje esate ne vieni – visada galite tikėtis paramos iš kitų, pavyzdžiui, iš teisininkų, taip pat iš privačių ar valstybinių įstaigų, kurių veiklos sritis – žmogaus teisių apsauga. Žinoma, dar daug ką reikia nuveikti, siekiant užtikrinti lygų gėjų, lesbiečių ir transseksualių asmenų traktavimą, bet jeigu nepadėsime vieni kitiems, niekas nesikeis.

Teisinės priemonės neveiksmingos, jeigu jomis nesinaudojama. Supratimas, kaip jos vei-

*kiekvienas Europos pilietis
gali laisvai mėgautis
gyvenimu*

kia ir kaip jomis naudotis – tik pirmas žingsnis, o naudodamiesi jomis ir skatindami tai daryti kitus pasieksime teigiamų permainų visuomenėje. **Būkite aktyvūs ir niekada nepamirškite, kad įstatymai kiekvienoje Europos šalyje suteikia vienodą teisingumą visiems piliečiams, kad ir kokie skirtingi jie būtų, nepriklausomai nuo seksualinės orientacijos ar lyties tapatybės.**

Teisingumo link – LGBT teisių

Lietuvoje

Kas mes esame?

Asociacija Lietuvos gėjų lyga (LGL) - tai nepriklausoma nevyriausybinė nacionalinė organizacija, vienijanti homoseksualius ir biseksualius piliečius nuo 18 metų.

Asociacija LGL veikia jau daugiau nei penkiolika metų ir nuo organizacijos įkūrimo dienos vykdo veiklą siekiant panaikinti homofobiją bei visų rūšių diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos ir lytinio identiteto. Tai yra vienintelė nevyriausybinė organizacija, kuri ypač aktyviai gina seksualinių mažumų teises Lietuvoje. Organizuodama švietimo, paramos renginius bei atstovaudama lesbiečių, gėjų, biseksualių ir transeksualių asmenų (LGBT) bendruomenę, LGL siekia kurti atvirą ir pagarbią socialinę aplinką homoseksualiems, biseksualiems ir transeksualiems asmenims.

Per penkiolika veiklos metų LGL įgyvendino nemažai skirtingų projektų, skatinančių žmogaus teisių ir lygybės užtikrinimą Lietuvoje.

Šis leidinys yra projekto *EQUAL JUS – Europinis teisinės paramos LGBT teisėms tinklas* dalis. Projektu siekiama geresnio LGBT teisių užtikrinimo ir gynimo Europos Sąjungos valstybėse, dalyvaujančiose projekte, tokiu būdu kovojant su homofobija ir transfobija tiek europiniu, tiek nacionaliniu lygiu.

Kova su homofobija ir diskriminacija nėra vien politikų ir teisininkų kova, tačiau api-

ma ir kiekvieno iš mūsų galimybę ginti savo pažeistą teisę įstatymuose numatytais būdais. Šioje kovoje svarbus kiekvienas. Todėl šiuo leidiniu siekiama trumpai ir suprantamai supažindinti ne teisininkus su LGBT teisių situacija, teisiniu reglamentavimu, teismų praktika ir teisių gynimo galimybėmis.

Pirmasis žingsnis ginant savo teises – tai jų suvokimas ir įstatymų žinojimas. Tačiau leidinys vertingas ne tik kaip žinių apie LGBT teises šaltinis, tačiau ir praktine prasme - leidinyje rasite informaciją apie tai, kur galima kreiptis siekiant apginti pažeistą teisę.

Norime paraginti kiekvieną naudotis tarptautinių ir nacionalinių įstatymų teikiamomis galimybėmis, kurias pristato šis leidinys. Kol pažeistos teisės tinkamas gynimas kiekvienam iš mūsų nėra taisyklė, tol faktinė lygybė ir nediskriminavimas lieka išimtis.

Ką reiškia būti LGBT Lietuvoje?

Nors Lietuvoje apie žmogaus teises palaipsniui suvokiama vis daugiau, bendra politinė ir socialinė situacija LGBT teisių atžvilgiu išlieka problemiška.

Asmenų lygybės, pagarbos žmogaus teisėms ir nediskriminavimo užtikrinimas yra būtinosios valstybės pareigos, norit visavertiškai priklausyti demokratinių Vakarų Europos valstybių blokui.

Nors Lietuva ir yra prisiėmusi įsipareigojimus pagal pagrindinius tarptautinius dokumentus žmogaus teisių apsaugos srityje, kai priartėjama prie realaus šių teisių įgyvendinimo LGBT asmenų atžvilgiu, praktika neretai nukrypsta toli nuo privalomų standartų.

Lietuvoje jau sukurta tam tikra reikalinga teisinė bazė: atitinkamos nuostatos įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Baudžiamajame kodekse, Darbo kodekse, Lygių galimybių įstatyme ir kt. Lietuvoje veikia ir tinklas institucijų, kurių kompetencijai pavesta ginti pažeistas LGBT asmenų teises: pirmiausia tai yra teismai, taip pat Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Šia prasme galėtume teigti, kad Lietuvoje sukurtos prielaidos tinkamam LGBT teisių gynimui ir šių tiesių įgyvendinimo mechanizmas veikia.

Deja, reali faktinė situacija dažnai skiriasi. Tiek visuomenės apklausos, tiek politikų vieši pasi-

sakymai bei įvairūs nepakantumo atvejai, dažna neapykantą skatinanti kalba ne tik iš politikų tribūnų, bet ir iš televizijos eterio rodo, kad Lietuvoje homofobija ir nepakantumas seksualinėms mažumoms išlieka aukšto lygio.

Pirmą kartą Lietuvoje 2010 metais įvykę „Baltic pride“ renginiai išryškino nepakantumo ir netolerancijos atmosferą, tuo metu buvo galima pastebėti netolerancijos augimo tendenciją, tiek priimant (Nepilnamečių apsaugos nuo neigia-

mo viešosios informacijos poveikio įstatymas), tiek siekiant priimti (Administracinių teisės pažeidimų kodeksas) atitinkamas diskriminacines įstatymų pataisas su tikslu riboti seksualinių mažumų teisę į saviraišką. Visgi renginių metu susilaukta ir teigiamo atsako bei palaikymo tiek iš visuomenės, tiek iš politikų, renginiai paskatino viešas diskusijas, kurios būtinos situacijai keistis.

Lietuva yra sulaukusi nemažai kritikos ir raginimų nepažeidinėti LGBT asmenų teisių tiek iš Europos bendruomenės, politikų, tiek iš įvairių nepriklausomų nevyriausybinų organizacijų, kaip „Human Rights Watch“ ar „Amnesty International“.

Nepatenkinamą padėtį Lietuvoje užtikrinant LGBT teises konstatavo ir Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA) teminėje ataskaitoje „Homofobija ir diskriminacija dėl lytinės orientacijos bei tapatybės ES šalyse narėse“.

Siekiant esminių pokyčių Lietuvoje užsienio šalių pavyzdys ir įtaka, nors ir labai svarbi, yra nepakankama. Ypač reikalinga stipri pilietinė visuomenė bei pačių LGBT asmenų aktyvus savo teisių gynimas įstatymų įtvirtintais būdais bei priemonėmis. Todėl kiekvienas asmuo, kuris gina savo teisę, prisideda prie bendros situacijos pokyčių.

Mes visi turime tokias pačias teises

Kiekvienas iš mūsų jausis saugiai, jei žinos savo teises ir pareigas, suvoks jas ir nebijos siekti, kad įstatymų būtų laikomasi visur ir visada.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje yra įtvirtinta labai svarbi kiekvieno iš mūsų teisė, kuri gali būti traktuojama ir kaip principas – visų asmenų lygybės (lygiateisiškumo) prieš įstatymą, teismus ir kitas valstybines institucijas ar pareigūnus.

Nors Konstitucijoje seksualinė orientacija nėra tiesiogiai įvardijama vienu iš draudžiamų diskriminacijos pagrindų, teisinę apsaugą nuo diskriminavimo šiuo pagrindu atrasime ne viename įstatyme – tam tikros antidiskriminacinės nuostatos įtvirtintos Darbo, Baudžiamajame, Administracinių teisės pažeidimų kodeksuose, taip pat Lygių galimybių įstatyme ir kituose nacionaliniuose teisės aktuose.

Darbo kodekso 129 straipsnio 3 dalyje numatoma, kad tarp priešasčių teisėtai nutraukti darbo santykius negali būti asmens seksualinė orientacija. Draudimas diskriminuoti asmenis darbe yra detalai reglamentuojamas Lygių galimybių įstatyme.

Lygių galimybių įstatymas draudžia diskriminuoti ir priekabauti dėl asmens lytinės orientacijos darbe, valstybės tarnyboje, švietimo įstaigose, mokslo ir studijų institucijose bei vartotojų teisių apsaugos srityje.

Lygių galimybių įstatymas numato tris netinkamo elgesio rūšis. Tai – tiesioginė diskriminacija, kuri apibrėžiama kaip elgesys su asmeniu, kai dėl jo lytinės orientacijos taikomos prastesnės sąlygos, negu panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar būtų taikomos kitam asmeniui; netiesioginė diskriminacija, kuri suprantama kaip veikimas ar neveikimas, teisės norma ar vertinimo kriterijus, akivaizdžiai neutrali sąlyga ar praktika, kurie formaliai yra vienodi, bet juos įgyvendinant ar pritaikant gali atsirasti, atsiranda ar galėtų atsirasti faktinis naudojimosi teisėmis apribojimas arba privilegijų, pirmenybės ar pranašumo teikimas tam tikros lytinės orientacijos asmenims; ir priekabiavimas – nepageidaujamas elgesys, kai dėl lytinės orientacijos siekiama įžeisti arba įžeidžiamas asmens orumas ir siekiama sukurti arba sukuriama bauginanti, priešiška, žeminanti ar įžeidžianti aplinka.

Nustatęs diskriminavimo faktą pagal Lygių galimybių įstatymą be kitų poveikio priemonių (įspėjimo darbdaviui ar reikalavimo pašalinti padarytą pažeidimą) Lygių galimybių kontrolierius gali skirti baudą asmeniui, tiesiogiai ar netiesiogiai diskriminavusiam, priekabiavusiam ar davusiam nurodymą diskriminuoti kitą asmenį dėl lytinės orientacijos. Tokių baudų dydžiai numatyti Admi-

nistracinių teisės pažeidimų kodekso 416 straipsnyje. Lygių galimybių įstatymas taip pat numato, kad asmuo, patyręs diskriminaciją lytinės orientacijos pagrindu, turi teisę reikalauti iš kaltų asmenų atlyginti turtinę ir neturtinę žalą įstatymų nustatyta tvarka.

Baudžiamoji atsakomybė už tyčinius veiksmus, kuriais siekta žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl seksualinės orientacijos sutrukdyti lygiomis teisėmis su kitais dalyvauti politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, darbo ar kitoje veikloje arba suvaržyti tokios žmonių grupės ar jai priklausančio asmens teises ir laisves numatyta Baudžiamojo kodekso 169 straipsnyje.

Baudžiamąją atsakomybę už netinkamus komentarus ar kitokį viešą neapykantos kurstymą prieš LGBT asmenis numato Baudžiamojo kodekso 170 straipsnio nuostatos, kurios yra svarbios kaip pagrindas ikiteisminiams tyrimams dėl neapykantos ir smurto kurstymo, ypač paplitusio kurstymo internetinės žiniasklaidos priemonėse, pradėti.

Kartais tikrosios nusikaltimo priežastys lieka paslėptos po pačia veika, todėl svarbu žinoti, kad bet koks nusikaltimas ar nusižengimas prieš asmenį, jeigu jis yra padarytas siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl seksualinės orientacijos yra baudžiamas griežčiau. Nusikaltimo padarymas dėl seksualinės orientacijos sunkina nusikaltimą padariusio asmens atsakomybę!

Patyrus bet kokio pobūdžio diskriminaciją pirmiausiai yra svarbu suvokti, kad nesate atsakingas už elgesį tų, kurie diskriminuoja. Ir nors kartais gali užtekti tik pasikalbėti su asmeniu, kuris prie jūsų priekabiauja ir aiškiai jam pasakyti, kad jūs tokio elgesio netoleruosite, tačiau kartais efektyviau gintis teisinėmis priemonėmis.

Nebeturite slėpti ar gėdytis savo seksualinės orientacijos, nes LGBT teisių apsaugai nacionalinėje teisėje egzistuoja begalės instrumentų, kurių padedami galite efektyviai apginti savo pažeistas teises. Net ir tada, kai išnaudotos visos efektyvios vidinės teisinės gynybos priemonės, asmuo gali kreiptis su pareiškimu į Europos žmogaus teisių teismą.

Kur galiu kreiptis pagalbos?

Pagrindiniai būdai, kuriais LGBT asmenys gali efektyviai ginti savo pažeistas teises – kreiptis į atitinkamą teismą arba Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą.

Kiekvienas asmuo, kuris mano, kad buvo pažeistos jo teisės, turi galimybę ginti savo teise pasinaudodamas teisiniu teisių gynimo mechanizmu. Konstitucinė nuostata realizuojama asmeniui tiesiogiai arba per atstovą kreipiantis į atitinkamą Lietuvos Respublikos bendrosios kompetencijos arba administracinį teismą.

Asmenims, kurie dėl vieno ar kitų priežasčių nenori kreiptis į teismą, egzistuoja papildoma galimybė ginti savo pažeistą teisę kreipiantis į savarankišką valstybinę instituciją - Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą.

Priėmus Lygių galimybių įstatymą nuo 2005 m. tarnyba tiria skundus asmenų, patyrusių diskriminaciją ar priekabiavimą dėl seksualinės orientacijos darbe, švietimo įstaigoje ar teikiant paslaugas. Kontrolierius tiria skundus išimtinai tik dėl diskriminavimo atvejų minėtose srityse. Svarbu tai, jog kontrolierius pažeidėjui gali skirti nuobaudą arba reikalauti ištaisyti situaciją, tačiau žalos atlyginimą gali priteisti tik teismas.

Asmenys, patyrę diskriminaciją, į tarnybą gali kreiptis telefonu (8 5 2612787), el. paštu (mvlgk@lrs.lt), faksu (8 5 2612725) ar apsilankyti

tarnyboje adresu Šeimyniškių g. 1A, 09312 Vilnius. Daugiau informacijos: www.lygybe.lt

LGBT asmenys, kurių teisės pažeistos, pirminę informaciją ar tam tikrais atvejais ir konsultaciją gali gauti kreipęsi į Lietuvoje veikiančias nevyriausybinės organizacijas:

Asociacija Lietuvos gėjų lyga
A. Jakšto g. 22-15, LT-01105 Vilnius
Tel. 8 5 2610314
El. p. lgl@gay.lt
www.atviri.lt

Žmogaus teisių stebėjimo institutas
Didžioji g. 5, LT-01128 Vilnius
Tel. 8 5 2314676
El. p. hrmi@hrmi.lt
www.hrmi.lt

Lietuvos žmogaus teisių centras
Gedimino pr. 10/1, LT-01103 Vilnius
Tel. 8 5 2628858
El. p. info@lchr.lt
www.lchr.lt

Tolerantiško jaunimo asociacija
A. Jakšto g. 9-133, LT-01105 Vilnius
Tel. 8 5 2618483
El. p. info@tja.lt
www.tja.lt

Darbuotojai, priklausantys profesinėms sąjungoms, turi galimybę gauti teisinę pagalbą iš savo profesinių sąjungų, kurių vienas svarbiausių uždavinių yra ir savo narių teisių ir interesų atstovavimas.

Asmenims, susidūrusiems su diskriminacija seksualinės orientacijos pagrindu darbe, švietimo įstaigoje ar teikiant paslaugas galima kreiptis į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą. Kreiptis paprasta – patogiausią būdą galite pasirinkti patys, tereikia pateikti skundą raštu (paštu, el. paštu, faksu), arba paskambinti ar ateiti į Kontrolieriaus tarnybą. Nenorite viešumo? Kontrolieriaus tarnyba informaciją visuomenės informavimo priemonėms apie skundo tyrimą gali teikti tik pareiškėjui sutikus.

Nevyriausybinių organizacijų bei profesinių sąjungų (jeigu joms priklausote) pagalba taip pat gali būti labai svarbi ir naudinga. Jeigu jums trūksta informacijos, drąsos arba jūs tiesiog abejojate dėl savo atvejo, kreipkitės į atitinkamą organizaciją ir gaukite patarimą. Nevyriausybinių organizacijų, nors dažniausiai neteikia išsamių teisinių konsultacijų, pagal išgales padės jums ieškant teisingumo.

Tai veikia!

Svarbesnės pastarojo meto bylos LGBT teisių srityje Lietuvoje

„Baltic pride“ byla

Bene svarbiausia strateginė pergalė LGBT teisių gynimo srityje buvo pasiekta 2010 m. byloje dėl leidimo organizuoti pirmojo Lietuvoje „Baltic pride“ eitynes „Už lygybę“. Grėsmė LGBT asmenų teisėms, visų pirma Konstitucijoje garantuotai susirinkimų laisvei, iškilo tuomet, kai Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras kreipėsi į administracinį teismą su prašymu patikrinti „Baltic pride“ organizatoriams išduotų leidimų organizuoti eitynes teisėtumą. Likus trims dienoms iki renginio pradžios prokuroro pateiktas prašymas taikyti reikalavimo užtikrinimo priemones ir neleisti eitynėms įvykti būtų sukėlęs didžiulę žalą LGBT teisių vystymuisi.

Išnagrinėjęs bylą dėl reikalavimo užtikrinimo priemonių Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimą ir eitynės įvyko. Teismas 2010 m. gegužės 7 d. nutartyje be kita ko remdamasis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 straipsniu, 2010 m. kovo 31 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. Rec (2010)5 valstybėms narėms dėl priemonių kovoti su diskriminacija dėl

seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo bei Europos žmogaus teisių teismo praktika pažymėjo, kad valstybė turi užtikrinti veiksmingą naudojimąsi taikių susirinkimų laisve be diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo, taip pat užtikrinti, kad jų teisėsaugos institucijos imtųsi tinkamų priemonių taikių susirinkimų už lesbiečių, gėjų, biseksualų ir transseksualų žmogaus teises dalyviams apginti nuo bet kokių kėsinių sutrukdyti veiksmingą naudojimąsi taikių susirinkimų laisve; valstybė turi užkirsti kelią veiksmingo naudojimosi susirinkimų laisve apribojimams, kurie taikomi piktnaudžiaujant teisinėmis ar administracinėmis nuostatomis, pavyzdžiui, dėl visuomenės sveikatos, moralės ir viešosios tvarkos.

Valstybė turi pozityvią pareigą užtikrinti susirinkimo laisvės įgyvendinimą kiekvienam piliečiui nepriklausomai nuo jo lytinės orientacijos.

L. prieš Lietuvą

Viena reikšmingiausių bylų transseksualių asmenų teisių gynimo srityje galėtų pavadinti

Europos žmogaus teisių teisme sėkmingai pasibaigusią bylą L. prieš Lietuvą. Teismui pateiktame pareiškimе transseksualus asmuo skundėsi dėl pažeistų asmens teisių į gyvybę, apsaugą nuo nežmoniško ir žeminančio elgesio, privataus gyvenimo gerbimo, santuokos ir diskriminavimo. Lyties pakeitimo operacija asmeniui negalėjo būti atlikta dėl nacionalinės teisės trūkumų – nors Civilinis kodeksas numato teisę keisti lytį, įstatymų lygiu tai nėra detaliau sureglamentuota.

Europos žmogaus teisių teismas išnagrinėjęs bylą nusprendė, kad Lietuva pažeidė vyrų siekiančios tapti moters teises ir priteisė 5 tūkst. eurų kompensaciją bei įpareigojo Lietuvą per tris mėnesius priimti Lyties keitimo įstatymą. Reikia pažymėti, kad nors teismo sprendimas priimtas dar 2007 metų pabaigoje, iki šiol Lietuva nėra priėmusi nacionalinės teisės aktų, kurie reglamentuotų lyties pakeitimą.

Civilinis kodeksas numato teisę keisti lytį ir teismas pagal savo prigimtį privalo ginti žmonių teises.

A. S. prieš Lietuvą

2010 m. lapkričio 29 d. nutartimi Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas priėmė dar vieną galutinį ir neskundžiamą sprendimą, kuriuo priteisė 30 000 litų neturtinę žalą lytį užsienyje pasikeitusiam asmeniui, o Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas 2009 m. spalio 8 d. sprendimu įpareigojo pakeisti pareiškėjos įrašus civilinės būklės aktuose iš vyriškos lyties į moterišką.

Lietuvos vyriausiasis administracinis pažymėjo, kad dėl lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką numatančio įstatymo (teisinio reguliavimo) nebuvimo, pareiškėja ne tik buvo priversta kreiptis į bendros kompetencijos teismą dėl civilinės būklės aktų pakeitimo registravimo, tačiau nuo pat pareiškėjos gydymo pradžios nebuvo užtikrintas tinkamas ir adekvatus gydymas, pareiš-

kėja buvo priversta ieškoti būdų užsienio valstybėse atlikti chirurginę operaciją, po atliktos operacijos pareiškėjai dėl minėto teisinio reglamentavimo nebuvimo nebuvo užtikrinta teisė į tolesnį gydymą Lietuvoje. Taip pat pareiškėjai kilo grėsmė dėl galimų sveikatos sutrikimų atsiradimo gavus nekvalifikuotas gydymo paslaugas. Pareiškėja buvo priversta naudotis tikrovės neatitinkančiais asmens dokumentais bei atskleisti privataus gyvenimo subtilybes, patirti dvasinį skausmą, stresą, pažeminimą visuomenėje, kurį sukėlė valstybės institucijų veiksmai, tinkamai nevykdant priimtų įsipareigojimų, patvirtintų Civilinio kodekso 2.27 straipsnyje, kiek tai susiję su lyties pakeitimo sąlygomis ir tvarka Lietuvoje nustatymu.

Praktika, kai transseksualus asmuo, norintis įprastai pakeisti įrašus civilinės būklės aktoje, negali kreiptis tiesiogiai į atitinkamas institucijas yra ydinga.

Išvados

Tik būdami aktyvūs gindami savo pažeistas teises pasieksime jų pripažinimo.

Diskriminacija nėra vien teisinė sąvoka, gyvenime su ja gali tekti susidurti kiekvienam iš mūsų ir nesvarbu kokių pagrindų būsime diskriminuojami. Homofobijos ir nepakantumo seksualinėms mažumoms lygis Lietuvoje šią nemalonią galiybę tik padidina.

Tie, kuriuos tai paliečia, žino, kad netekti darbo, būti įžeidinėjamam, užgauliojamam, persekiojamam dėl savo lytinės orientacijos yra kur kas skaudžiau, nei tai galėtų atspindėti teisinė realybė. Žmonės, kurie iš tiesų susiduria su diskriminacija, retai būna linkę apie tai šnekėti dėl baimės prarasti darbo vietą ar susilaukti kitų neigiamų pasekmių.

Dar daugiau, kaip matyti iš Lygių galimybių kontrolieriui teikiamų skundų statistikos, žmonės, susiduriantys su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos, dažniausiai nesikreipia į jų teises ginančias institucijas. Spręsti tokias problemas išties niekada nėra malonu, tačiau jų ignoravimas tik sudaro palankesnes sąlygas diskriminacijos plitimui.

Labai svarbu suprasti, kad kiekvienas pilietis gali ir turi ne tik suvokdamas įstatymo jam teikiamas galimybes esant reikalui jomis tinkamai pasinau-

doti, ne mažiau svarbu yra ir pastebėti bei imtis priemonių, kad būtų užkirstas kelias bet kokiam kitų asmenų diskriminavimui.

Nereikia pamiršti to, kad šioje kovoje nesi vienas – tavo draugais ir pagalbininkais gali tapti ne tik valstybės institucijos, kurių pareiga yra užtikrinti lygias galimybes (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, teismai ir pan.), tačiau ir draugiškos nevyriausybines organizacijos, profesinės sąjungos, kiti visuomeniniai susivienijimai.

LGBT teisių mechanizmas nacionalinėje teisėje, nors ir ne toks efektyvus kaip norėtusi yra ir jis veikia! Tik tinkamai naudodamiesi juo, sekdami juo pasinaudojusiuju geru pavyzdžiu bei padėdami, paaiškindami šį mechanizmą kitiems priartėsime prie socialinių pokyčių LGBT teisių srityje.

Informacija apie projektą:

Projektu „EQUAL JUS – Europinis teisinės paramos LGBT (lesbiečių, gėjų, biseksualų ir traseksualų) teisėms tinklas“ siekiama kovoti su homofobija ir transfobija, didinant žmonių suvokimą apie tai, jog Europos pilietybė sukuria naują perspektyvą pagrindinių teisių apsaugai ir visų asmenų lygiam įtraukimui. Projektas prisideda prie atviro teisininkų tinklo sukūrimo bei mokymo ir konsulatavimo priemonių, tokių kaip leidiniai, naujienlaiškiai ir duomenų bazė, gamybos ir teikimo.

Daugiau informacijos apie projektą rasite apsilankę www.equal-jus.eu.

Projekto partneriai

University of Udine – Department of Legal Sciences (Italy) to-gether with
Avvocatura per i diritti LGBT (Italy, leading partner)
Via il Prato 66, 50123, Florence-Italy, www.retelenford.it, info@retelenford.it

IMED Istituto per il Mediterraneo (Italy),
Via Dalmazia, Roma 00198 Italia, <http://www.imedweb.eu>, info@imedweb.eu

Kampania Przeciw Homofobii (KPH) (Poland)
ul. Żelazna 68, 00-866 Warszawa, www.kph.org.pl, info@kph.org.pl

Réseau d'aide aux victimes d'agression et de discrimination (RAVAD) (France)
c/o Centre LGBT Paris-IdF- 63 rue Beaubourg - 75003 Paris. www.ravad.org

Lietuvos gėjų lyga (LGL) (Lietuva)
A. Jakšto 22-15, LT-01105 Vilnius, www.atviri.lt, office@gay.lt

SOS - homophobie (France)
Centre LGBT IdF – 63 rue Beaubourg - 75003 Paris. www.sos-homophobie.org

Haute Autorité de Lutte contre les Discriminations et pour l'Égalité (HALDE)
(France, Associate partner) 11 r St Georges 75009 PARIS – www.halde.fr

EQUALJUS
www.equal-jus.eu